

ASSERTIONES EX JURISPRUDENTIA AARONA ALEKSANDRA OLIZAROWSKIEGO – ROZPRAWA, KTÓRA NIGDY NIE POWSTAŁA

Akademia Wileńska² powstała w dniu 7 lipca 1578 r. na mocy dekretu królewskiego Stefana Batorego³. Królewski akt nadania wymagał potwierdzenia przez papieża oraz sejm walny. Papież Grzegorz XIII już 29 października 1579 r.⁴ wy-

¹ Prof. dr hab., Uniwersytet w Białymstoku.

² J. Jaroszewicz, *Obraz Litwy pod względem jej cywilizacji od czasów najdawniejszych do końca wieku XVI*, t. II, Wilno 1844, s. 78-79; M. Baliński, *Dawna Akademia Wileńska*, Petersburg 1862, s. 24-25; J. Bieliński, *Uniwersytet Wileński (1579-1831)*, t. II, Kraków 1900, s. 476; L. Janowski, *Historiografia Uniwersytetu Wileńskiego*, cz. 1, Wilno 1921, s. 8; S. Bednarski, *Geneza Akademii Wileńskiej*, [w:] *Księga pamiątkowa ku uczczeniu CCCL rocznicy założenia i wskrzeszenia uniwersytetu Wileńskiego*, t. I, Wilno, 1929, s. 12 i nast.; M. Kosman, *Uniwersytet Wileński 1579-1979*, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk, Łódź 1981, s. 10. Por. P. Niczyporuk, *Nauczanie prawa rzymskiego w Akademii Wileńskiej*, [w:] A. Lityński, P. Fiedorczyk (red.), *Wielokulturowość polskiego pogranicza. Ludzie – Idee – Prawo. Materiały ze Zjazdu Katedr Historycznoprawnych Augustów 15-18 września 2000 r.*, Białystok 2003, s. 145 i nast.; tenże, *Преподавание римского права Вильнюсской Академии*, [w:] *Зборникрадова Правног факултетау Новом Саду. Recueil des travaux XXXVIII*, 1, t. I, 2004, IX Колоквиј Романиста Централнеи Источне Европеи Азије, Нови Сад 24 октобра 2002, Нови Сад 2004, s. 203 i nast.; tenże, *Roman Law in Vilnius in the Period of Existence of the Academy of Vilnius*, „*Miscellanea Historico-Iuridica*” 2014, t. XIII, s. 11-34, wraz z dalszą cytowaną literaturą; V. Lyavshuk, *Stephan Bathory and the Jesuits in Grodno: First Attempt to Found a Collegium*, „*Medieval and Early Modern for Central and Eastern Europe*” 2010, nr 2, s. 196; M. Tarkowski, *Wydział Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie w latach 1919-1939*, Gdańsk 2015, s. 23.

³ «... et in collegio Vilnensi neque in medicina neque in iure civili, sed in artibus et philosophia promotiones sint faciendae», *Archivum Romanum Societatis Iesu* (dalej cytowane ARSI) dział Lithuanica 36 f. 274^v; Przywilej króla Stefana (Batorego) dany jezuitom kolegium wileńskiego, we Lwowie 7 lipca roku 1578, na ustanowienie Akademii w Wilnie, gabinetowy, tak zwany kieszonkowy, potrzebujący potwierdzenia stanów Rzeczypospolitej na sejmie..., [w:] M. Baliński, *Dawna Akademia...*, op. cit., s. 416; *Archiwum Polskiej Akademii Nauk*, maszyn. III-83, j. 9, Materiały Janiny Iwaszkiewicz, Uniwersytet Wileński. Teksty i wypisy źródłowe dotyczące Uniwersytetu Wileńskiego, k. 2.

⁴ «... in dicto collegio Studium generale theologiae et pro illius cognitione necessaria artium liberalium et philosophiae... tenore praesentium erigimus et institui-mus. (...) Quod illi qui in quavis aliarum universitatum disciplinis, facultatibus et artibus praefatis studere incoeperint, studium suum in ea continuare, et tam ipsi quam et qui in dieta vel alia universitate per tempus debitam studuisse ac scientia et moribus idonei comperti fuerint, in artibus, philosophia ac theologia neenon facultatibus praefatis, baccalaureatus, etiam formalis, licentiae ac laurea neenon doctoratus ac magisterii ac quoscumque alios solitos gradus ab ip-sius universitatis rectore seu cancellano aut doctoribus, lectoribus vel aliis personis... recipere», *Bullarum, diplomatum et privilegiorum sanctorum Romanorum Pontificum Taurinensis editio*, t. VIII, Torino 1863, f. 561-562; Bulla Grzegorza XIII Najwyższego Pasterza. Wyjęta z rzymskiego bullariusza. C. II, [w:] M. Baliński, *Dawna Akademia...*, op. cit., s. 427. Por. P. Niczyporuk, *Nauczanie prawa rzymskiego...*, op. cit., s. 148 i nast.

dał stosowną bullę w sprawie erygowania Alma Academia Vlnensi Societatis Iesu. Natomiast uchwała sejmowa w sprawie powołania Akademii Wileńskiej zapadła dopiero w 1585 r.⁵ Była ona pierwszą wyższą uczelnią na ziemiach Wielkiego Księstwa Litewskiego⁶. Od momentu powstania Akademii w jej strukturze nie było wydziałów prawa ani medycyny⁷. Nieznane są motywy takiego stanu organizacyjnego uczelni. Dopiero na mocy przywileju wydanego przez króla Władysława IV⁸ dnia 11 października 1644 r. otwarto Wydział Prawa z dwiema katedrami prawa kanonicznego i dwiema cywilnego, czyli rzymskiego⁹.

Pierwszym profesorem prawa zatrudnionym w Akademii Wileńskiej był Aaron Aleksander Olizarowski¹⁰. Na temat jego biografii mamy niewiele informacji.

- 5 Akt fundacji i uposażenia Akademii Wileńskiej przez Waleriana Protasiewicza, biskupa wileńskiego uczyniony 24 sierpnia 1578 roku, a potwierdzony przez króla Stefana Batorego, naprzód w Wilnie 1 kwietnia 1579 roku, potem zaś za zgodą wszystkich stanów powtórnie na sejmie w Warszawie 23 lutego 1585 roku, [w:] M. Baliński, *Dawna Akademia...*, op. cit., s. 417 i nast. Zob. S. Bednarski, *Dwieście lat Wileńskiej Akademii Jezuickiej 1570-1773. Próba syntezy*, [w:] F. Pohoroński (red.), *Pamiętnik VI Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich w Wilnie 17-20 września 1935r.*, cz. 1, Lwów 1935, s. 290. Zob. także: L. Janowski, *Historiografia...*, op. cit., s. 8; J. Wiślocki, *Prawo rzymskie w Polsce*, Warszawa 1945, s. 52.
- 6 Zob. J. Jaroszewicz, *Obraz Litwy...*, op. cit., s. 78-79; M. Baliński, *Dawna Akademia...*, op. cit., s. 24-25; J. Bieliński, *Uniwersytet Wileński...*, op. cit., t. II, s. 476; L. Janowski, *Historiografia...*, op. cit., s. 8; M. Kosman, *Uniwersytet...*, op. cit., s. 10; P. Niczyporuk, *Nauczanie prawa rzymskiego...*, op. cit., s. 145 i nast.
- 7 „(...) in Collegia Vlnensi non in Iure Civili, sed in Artibus et Philosophia ac Theologia promotiones [...] faciendae”, cyt. za J. Wiślocki, *Prawo rzymskie...*, op. cit., s. 52. Zob. J. Jaroszewicz, *Obraz Litwy...*, op. cit., s. 91-92.
- 8 Przywilej Władysława IV dany Jezuitom Kolegium Wileńskiego, w Warszawie, w roku 1641, dnia 11 października, na publiczne wykładanie w Akademii Wileńskiej prawa kanonicznego i cywilnego oraz medycyny, [w:] M. Baliński, *Dawna Akademia...*, op. cit., s. 461 i nast.; tenże, 1578-1803-1919, *Dziennik Wileński*, Wilno 10 X 1919, nr 145, s. 3.
- 9 „Concedimus ut in praenominata Akademia Vlnensi Societatis Jesu Ius Canonicum ac Civile et Medicina publice praelegi possint, et ut quicunque digni iudicati fuerint in eisdem omnibus facultatibus ... promoveri valeant ad gradus omnes in aliis Academiis et Universitatibus solitos conferri”, [w:] J. Bieliński, *Uniwersytet Wileński...*, op. cit., t. II, s. 476; L. Janowski, *Historiografia...*, op. cit., s. 9; S. Bednarski, *Dwieście lat...*, op. cit., s. 291; J. Wiślocki, *Prawo rzymskie...*, op. cit., s. 52. Por. I. Petrauskienė, *Del medicinos ir teises katedru isteigimo Vilniaus Akademijoje XVII a. pradžioje*, *Lietuvos Istorijos Metraštis* 1974, s. 104; V. Bogušis, *Medicina Vilniaus Universitete XVI-XVII amžiuje*, *Mokslas ir Gyvenimas* 1979, nr 10, s. 26 i nast.; L. Piechnik, *Dzieje Akademii Wileńskiej*, t. II: *Rozkwit Akademii Wileńskiej w latach 1600-1655*, Rzym 1982, s. 162-163.
- 10 Informacja, że Aaron Aleksander Olizarowski był pierwszym profesorem prawa zatrudnionym na Wydziale Prawa Akademii Wileńskiej została podana chociażby w nocie zamieszczonej w „Dzienniku Wileńskim” z 1817 r., tom 6, nr 36, s. 659-660: „Września 15, po stosownym zagajeniu przez rektora ... Pan Capelli, profesor praw, czytał w języku łacińskim, Rozbiór dzieła pierwszego profesora praw w tutejszym uniwersytecie, Aarona Alexandra Olisarowiusa, pod tytułem: *de politica hominum societate* drukowanego we Gdańsku roku 1651 in 4to”. Zatem Aaron Aleksander Olizarowski był postrzegany przez potomnych jako pierwszy profesor prawa Akademii Wileńskiej. Twórczość oraz osoba Aarona Aleksandra Olizarowskiego cieszyła się zainteresowaniem wielu naukowców. Szerzej pisali o nim: A. Karbowski, *Olizarowski o edukacji*, „Muzeum. Czasopismo Towarzystwa Nauczycieli Szkół Wyższych” 1905, rocz. 21, z. 4, s. 321-330 i z. 5, s. 433-440; E. Jarra, *Aleksander Olizarowski, jako filozof prawa*, [w:] *Księga pamiątkowa celem uczczeniu 350 rocznicy założenia Uniwersytetu Wileńskiego*, Warszawa 1931, s. 33-72; S. Kot, *Aaron Aleksander Olizarowski, profesor prawa Akademii Wileńskiej*, [w:] *Księga Pamiątkowa ku uczczeniu 350 rocznicy założenia Uniwersytetu Wileńskiego*, Wilno 1929, s. 6 i nast.; P. Rybicki, *Pojęcie społeczności u pisarzy polskiego odrodzenia*, *Studia i materiały z dziejów nauki polskiej*, Seria A: *Historia nauk społecznych*, z. 1 (5), 1957, s. 3-44; tenże, *Z dziejów polskiego arystotelizmu: De politica hominum societate Aarona Aleksandra Olizarowskiego*, *Studia i materiały z dziejów nauki polskiej*, z. 3, Seria A: *Historia nauk społecznych* 1959, s. 83-136; Vilniaus Universiteto istoria 1579-1803, red. A. Bendžius et al., t. I, *Mokslas* 1976, s. 133 i nast.; E. Ulčinaite, *Vilniaus akademijos profesorius A. Olizarovijus*, „Mokslas ir gyvenimas” 1978, nr 5, s. 16; L. Piechnik, *Dzieje Akademii...*, t. II, op. cit., s. 169 i nast.; I. Lukšaitė, *Aaronas Aleksandras Olizarovijus. Švietimas – valstybės galia*, [w:] *Lietuvos pedagoginės minties raida XVI-XVII a. kultūros veikėjų raštuose*, Kaunas 1991, p. 68 i nast.; A. Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysios elitas XVII a. antrojoje pusėje (1662-1702 m.)*, Vilnius 2002, s. 304; S. Pyszka, *Il diritto alla libertà personale e alla cittadinanza dei contadini polacchi e lituani in Aron Aleksander Olizarowski (1610-1659)*, *Forum Philosophicum* 2002, nr 7, s. 205-237; J. Sarcevičienė, *Aronas Aleksandras Olizarovijus ir jo Trys knygos apie politinę žmonių sąjungą*, [w:] *Aronas Aleksandras Olizarovijus, Apie politinę žmonių sąjungą*, przekł. J. Sarcevičienė, Vilnius 2003, s. VII i nast. Zob. także S. Pyszka, *Professori di Vilna in difesa dei diritti umani dei contadini negli anni dal 1607 al 1657. Lo sviluppo della filosofia sociale nell'Accademia di Vilna sullo sfondo*

Urodził się około roku 1610¹¹ na Podlasiu¹² w rodzinie szlacheckiej¹³ o pochodzeniu prawdopodobnie ukraińskim¹⁴. Olizarowski większą część życia spędził na terenie Wielkiego Księstwa Litewskiego, gdzie pobierał nauki w szkołach jezuickich¹⁵. Aaron Aleksander, w latach młodości, wstąpił do zakonu jezuitów i stał się aktywnym zakonnikiem¹⁶. Dalszą edukację kontynuował w Płocku¹⁷ oraz w Pułtusku¹⁸, natomiast w Poznaniu ukończył kolegium jezuickie¹⁹ oraz rozpoczął studia zagraniczne w zakresie filozofii, prawa i medycyny. Kształcił się również w Würzburgu²⁰, Grazu²¹ oraz Preszburgu²². Dopiero po odbyciu studiów prawnych w Ingolstadt (Bawaria)²³ w 1644 r. uzyskał on stopień doktora obojga praw (*utriusque iuris*)²⁴. Jednakże z braku perspektyw na objęcie katedry prawa udał się do Padwy na kontynuację studiów w zakresie medycyny²⁵. Studiów w Padwie nie ukończył, gdyż objął posadę profesora prawa w Akademii Wileńskiej, przybywając do Wilna jeszcze

- do delle dottrine filosofico-sociali dell'epoca, rappresentate in Polonia, Roma 1987, *passim*; P. Niczyporuk, Aaron Aleksander Olizarowski profesorem prawa Akademii Wileńskiej, *Miscellanea Historico-Iuridica* 2015, t. XIV, s. 181-206.
- 11 V. Kamuntavičienė, LDK jezuitų požiūris į Lenkijos-Lietuvos valstybės valdymą XVII a., *Lietuvių Katalikų Mokslo Akademijos Metraštis* 2001, t. XIX, s. 157; J. Sarcevičienė, Aronas..., *op. cit.*, s. VII. Inne daty podają S. Kot, Aaron Aleksander..., *op. cit.*, s. 2; L. Piechnik, *Dzieje Akademii...*, t. II, *op. cit.*, s. 173, przyp. 598.
- 12 L. Piechnik, *Dzieje Akademii...*, t. II, *op. cit.*, s. 173, przyp. 598; S. Pyszka, *Il diritto...*, *op. cit.*, s. 233; P. Niczyporuk, Aaron Aleksander Olizarowski..., *op. cit.*, s. 190. Inne miejsca urodzenia podawali: J. Bieliński, *Uniwersytet Wileński...*, *op. cit.*, t. III, Kraków 1900, s. 280, A. Karbowski, *Olizarowski...*, *op. cit.*, s. 321; S. Kot, Aaron Aleksander..., *op. cit.*, s. 2; J. Sarcevičienė, Aronas..., *op. cit.*, s. VII.
- 13 Strona tytułowa Olizarovio A., *Institutiones Rhetoricae conscriptae, Ingolstadii 1643*. Zob. S. Kot, Aaron Aleksander..., *op. cit.*, s. 2; a ostatnio P. Niczyporuk, Aaron Aleksander Olizarowski..., *op. cit.*, s. 191.
- 14 S. Pyszka, *Il diritto...*, *op. cit.*, s. 233; J. Sarcevičienė, Aronas..., *op. cit.*, s. VII. Inaczej narodowość Aarona Aleksandra Olizarowskiego widzieli: D. Brauni, *De scriptorum Poloniae et Prussiae historicorum, politicorum et juris consultorum virtutibus et vitiis Catalogus et judicium, Coloniae 1723*, s. 161; H. Barycz, *Kilka strzępów źródłowych do dziejów literatury polskiej XVI i XII wieku*, [w:] *Księga pamiątkowa ku czci Konrada Górskiego*, Toruń 1967, s. 159-162; A. Skrobaczki, *Polacy na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu w Królewcu, Olsztyn 1969*, s. 102; I. Lukšaitė, *Lietuvos publicistai valstiečių klausimu, Vilnius 1976*, s. 57; L. Piechnik, *Olizarowski Aron Aleksander*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XXIII, Kraków 1978, s. 822.
- 15 L. Piechnik, *Dzieje Akademii...*, t. II, *op. cit.*, s. 173, przyp. 598; J. Sarcevičienė, Aronas..., *op. cit.*, s. VII.
- 16 S. Pyszka, *Il diritto...*, *op. cit.*, s. 233. Stało się to prawdopodobnie w Wilnie – zob. L. Piechnik, *Dzieje Akademii...*, t. II, *op. cit.*, s. 173, przyp. 598.
- 17 L. Piechnik, *Dzieje Akademii...*, t. II, *op. cit.*, s. 173, przyp. 598.
- 18 S. Pyszka, *Il diritto...*, *op. cit.*, s. 233.
- 19 S. Kot, Aaron Aleksander..., *op. cit.*, s. 2.
- 20 J. Sarcevičienė, Aronas..., *op. cit.*, s. VIII.
- 21 S. Kot, Aaron Aleksander..., *op. cit.*, s. 2; L. Piechnik, *Dzieje Akademii...*, t. II, *op. cit.*, s. 173, przyp. 598; J. Sarcevičienė, Aronas..., *op. cit.*, s. VIII.
- 22 A.A. Olizarovio, *De politica Hominum Societate libri tres, Dantisci 1651*, s. 325. Fragmenty pracy przetłumaczone na język polski i opublikowane: A.A. Olizarowski, *O politycznej społeczności ludzi*, [w:] *Filozofia i myśl społeczna XVII wieku*, opr. Z. Ogonowski, cz. 1, Warszawa 1979, s. 260-279. Zob. także S. Kot, Aaron Aleksander..., *op. cit.*, s. 2-3.
- 23 D.H. Arnolds, *Ausführliche und mit Urkunden versehene Historie der Königsbergischen Universität*, t. II, Königsberg 1746, s. 339; S. Kot, Aaron Aleksander..., *op. cit.*, s. 3; L. Piechnik, *Dzieje Akademii...*, t. II, *op. cit.*, s. 173, przyp. 598.
- 24 L. Piechnik, *Dzieje Akademii...*, t. II, *op. cit.*, s. 169; J. Sarcevičienė, Aronas..., *op. cit.*, s. IX. Natomiast S. Pyszka, *Il diritto...*, *op. cit.*, s. 233, podaje, że Olizarowski uzyskał stopień doktora obojga praw (*utriusque iuris*) na Uniwersytecie w Padwie. E. Jarra natomiast podkreślał, że Aaron Aleksander Olizarowski ukończył edukację w jezuickich kolegiach jako osoba świecka, uzyskując nawet stopień doktora obojga praw (E. Jarra, *Aleksander Olizarowski...*, *op. cit.*, s. 34).
- 25 D.H. Arnolds, *Ausführliche...*, *op. cit.*, s. 339.

przed otwarciem Wydziału Prawa²⁶. Posiadamy informacje o jego działalności na Almae Matris Vilnensis, a przede wszystkim o promowanych przez niego doktorach utriusque iuris oraz o jego pracach naukowych.

Karol Estreicher w „Bibliografii polskiej”, w części trzeciej: „Bibliografia wieków XV-XVIII” w układzie abecedowym, przy nazwisku Aarona Aleksandra Olizarowskiego, wymienił pod numerem pierwszym pracę jego autorstwa a mianowicie *Assertiones ex Jurisprudentia* z roku 1647²⁷.

*Assertiones ex Jurisprudentia Domini Olizarowski, juris utriusque Doct.[ris] et professoris juris Canonici. Cum approbatione R.P.[recipere?] Benedicti de Soxo Soc.[ietatis] J.[esu] rectoris Acad.[emis] Viln.[ensis] et Domini Simonis Dilger juris utriusque Doct.[oris] et Professoris juris civilis, collegii iuridici pro tempore Decani, Vilnae 1647, typis academicis Soc.[ietatis] Jesu. w 4ce.*²⁸

Zgodnie z informacją biograficzną dzieło miało powstać w Wilnie i zostać wydane w drukarni Akademii Wileńskiej. Jednakże sam tytuł jak i dalsze wskazówki identyfikujące pracę mogą nasuwać pewne wątpliwości. Ponadto umieszczenie w nocie bibliograficznej aprobaty pozwalającej na wydanie dzieła nie może mieć racjonalnego uzasadnienia. Tytuł, a mianowicie: „Twierdzenia jurydyczne Pana Olizarowskiego, doktora obojga praw i profesora prawa kanonicznego” [P.N.] jest dość okrojony lub wręcz niewłaściwie sformułowany. Nie daje on odpowiedzi na rodzącą się wątpliwość, o jaki porządek prawny w dysertacji może chodzić. Także identyfikacja autora sprowadzająca się jedynie do nazwiska i tytułatury raczej wskazuje na jakieś wady istniejące w tytule rozprawy. Ponadto *Assertiones ex Jurisprudentia* to niezachowana publikacja Aarona Alexandra Olizarowskiego. Wątpliwa wydaje się również konieczność uzyskania zgody na wydanie dzieła profesora prawa kanonicznego i to od samego Rektora czy Dziekana Wydziału Prawa Akademii Wileńskiej. W tych okolicznościach koniecznym wydaje się porównanie danych biograficznych odnoszących się do *Assertiones ex Jurisprudentia* z innymi informacjami wskazanymi przez Karola Estreichera, a dotyczącymi identyfikacji pozostałych dzieł Aarona Alexandra Olizarowskiego.

*De politica hominum societate libri tres Aarone Alexandro Olizarovio Jurium Doctore et eorundem in alma Univ.[ersitas] Viln.[ensis] Professore ordinario, Serenissimi Principis Neoburgensis Consiliario. Dantisci, sumptibus Georg.[orii] Fosteri. 1651. W 4ce, str. 330 i kart 30 rej.*²⁹

oraz

26 A. Tyla, Vilniaus universiteto profesūros pritarimas teisės fakulteto įsteigimui, „Lietuvos Istorijos Metraštis” 2000, 2001, s. 303; P. Niczyporuk, Aaron Aleksander Olizarowski..., op. cit., s. 181 i nast.

27 K. Estreicher, Bibliografia polska, część 3: Bibliografia wieków XV-XVIII w układzie abecedowym, t. XXIII, Warszawa 1977, s. 330; Elektroniczna Baza Bibliografii Estreichera (EBBE) http://www.estreicher.uj.edu.pl/staropolska/baza/wpis/?sort=nazwisko_imie&order=1&id=169528&offset=74281&index=6.

28 Piszący te słowa jest autorem wstawek w nawiasach kwadratowych.

29 K. Estreicher, Bibliografia polska, część 3..., op. cit., s. 330, http://www.estreicher.uj.edu.pl/staropolska/baza/wpis/?sort=nazwisko_imie&order=1&id=169529&offset=0&index=2.

Questiones politicae in utramque partem disputatae, auctore Arone Alex.[andro] Olizarovio Equite Polono. Cum facultate Superiorum Ingolstadii, typis Geororii Haeulini Anno 1643, w 12ce, k. 6, str. 417.

Dedyk: Maximiliano Palatino ad Rhenum³⁰.

Obie powyżej przytoczone w „Bibliografii polskiej” publikacje w znacznym stopniu różnią się w danych bibliograficznych zawartych w opisie naukowym „Twierdzeń jurydycznych”. W *De politica hominum societate* poza tytułem została wymieniona liczba ksiąg dysertacji, pełne imię i nazwisko autora obok jego stopni, tytułów i sprawowanych godności. Takie przedstawienie danych publikacji sugeruje, że Karol Estreicher w bibliogramie oddał treść strony tytułowej opisywanej książki. Druga nota biograficzna została skonstruowana podobnie. Poza tytułem znalazły się w niej imiona i nazwisko autora. Co prawda drugie imię zostało podane skrótowo, ale nawet w takiej formie pozwala na dokładną identyfikację twórcy dysertacji. Ponadto dodano także dopisek świadczący o szlacheckim pochodzeniu autora *Questiones politicae* (Equite Polono). Również w notce bibliograficznej znalazły się inne dane ze strony tytułowej publikacji oraz treść dedykacji autora. W żadnej z wyżej cytowanych prac nie znajdujemy chociażby wzmianki o zgodzie kogokolwiek na jej publikację.

Teza o autorstwie *Assertiones ex Jurisprudentia* jest dość powszechna. Aarona Aleksandra Olizarowskiego jako twórcę tego dzieła wskazywał już Samuel Orgelbrand³¹ czy Józef Bieliński³². Podobnie twierdził Michał Baliński, który podawał, że Aaron Aleksander Olizarowski stworzył „Twierdzenia jurydyczne” zadedykowane Kazimierzowi Sapięze³³. W przypisie zaś przytoczył pełny tytuł dysertacji, który jest tożsamy z notą bibliograficzną Karola Estreichera. Także późniejsi badacze wymieniali wśród znanych dzieł Aarona Aleksandra Olizarowskiego właśnie *Assertiones ex Jurisprudentia*. Tak czynili Antoni Karbowski³⁴ oraz Stanisław Kot³⁵, opisując poglądy społeczno-polityczne autora *De politica hominum societate*. Joachim Bar i Wojciech Zmarz³⁶ w „Polskiej bibliografii prawa kanonicznego” wskazywali na Olizarowskiego jako twórcę *Assertiones*. Andrzej Skrobaczki, wyliczając wszystkie znane publikacje autora *De politica hominum societate*, wymienia także „Twierdzenia jurydycz-

30 K. Estreicher, Bibliografia polska, część 3..., op. cit., s. 330, http://www.estreicher.uj.edu.pl/staropolska/baza/wpis/?sort=nazwisko_imie&order=1&offset=74281&id=169530&index=8.

31 S. Orgelbrand, Encyklopedia powszechna, t. XIX, Warszawa 1865, s. 878.

32 J. Bieliński, Uniwersytet Wileński..., op. cit., t. III, s. 280.

33 M. Baliński, Dawna Akademia..., op. cit., s. 148.

34 A. Karbowski, Olizarowski..., op. cit., s. 321 i nast.

35 S. Kot, Aaron Aleksander..., op. cit., s. 6 i nast.

36 J. Bar i W. Zmarz, Polska bibliografia prawa kanonicznego od wynalezienia druku do 1940 r., t. I, Od wynalezienia druku do 1799 r., Lublin 1960, s. 118, poz. 953.

ne”, chociaż szkoda, że tylko w przypisie³⁷. Również uczeni litewscy głosili tożsame poglądy z powyżej przywołanymi tezami uczonych polskich o autorstwie *Assertiones ex Jurisprudentia*³⁸. Wszyscy badacze wskazywali, że praca Olizarowskiego została wydrukowana w Wilnie w 1647 r. Zatem jeszcze przed opracowaniem słownika bibliograficznego przez Karola Estreichera³⁹ istniała ugruntowana opinia co do autorstwa *Assertiones ex Jurisprudentia*. Kolejni autorzy zajmujący się osobą czy publikacjami Aarona Aleksandra Olizarowskiego niejako powtarzali pogląd Karola Estreichera o twórcy „Twierdzeń jurydycznych”. Ludwik Piechnik⁴⁰, analizujący szereg dokumentów archiwalnych dotyczących Akademii Wileńskiej i pracujących tam profesorów, również potwierdził dotychczasowe ustalenia w sprawie autorstwa *Assertiones ex Jurisprudentia*. Przypuszczalnie współcześni badacze litewscy nie mają wątpliwości odnośnie do twórcy „Twierdzeń jurydycznych”. Eugenija Ulčinaité⁴¹ czy Aivas Ragauskas⁴² w swych pracach przedstawili ugruntowany pogląd odnośnie do dzieł napisanych przez Aarona Aleksandra Olizarowskiego. Julija Sarcevičienė we wstępie do litewskiego tłumaczenia *De politica hominum societate*, również przypisała mu autorstwo *Assertiones ex Jurisprudentia*⁴³. Informację odnośnie do prac Aarona Aleksandra Olizarowskiego można znaleźć w wydawnictwach słownikowym i bibliograficznym przy osobie tego uczonego. Jednakże większość autorów podaje, iż napisał dzieło *De politica hominum societate*⁴⁴. Stanisław Pyszka zajmujący się doktrynami społeczno-politycznymi głoszonymi w XVII-wiecznej Rzeczypospolitej ostatnio wskazał, że Olizarowski wydał drukiem *Assertiones ex Jurisprudentia* w Wilnie w 1647 r.,⁴⁵ powołując się w tej materii na Karola Estreichera i jego „Bibliografię polską”. Można zatem uznać, że teza o autorstwie „Twierdzeń jurydycznych” ugruntowała się w literaturze przedmiotu, chociaż inne stanowisko w tej materii miał Eugeniusz Jarra. Na początku XX wieku uznał, że przypisywanie *Assertiones ex Jurisprudentia* Aaronowi Aleksandrowi Olizarowskiemu nie może mieć miejsca. Rozprawę napisał z całą pewnością, zdaniem Eugeniusza Jarry, jego uczeń Józef Butkiewicz Popuciewicz. Przypisanie autorstwa *Assertiones ex Jurisprudentia* Aaronowi Aleksandrowi Olizarowskiemu stanowić

37 A. Skrobicki, Nowe przyczynki do biografii Aarona Aleksandra Olizarowskiego (1618?-1659), profesora prawa na Akademii Wileńskiej i doktora medycyny Uniwersytetu Królewskiego, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 1996, nr 2, s. 188, przypis 11.

38 Red. A. Bendžius et al., Vilniaus..., op. cit., s. 133 i nast.; I. Lukšaitė, Aaronas Aleksandras..., op. cit., s. 68 i nast.

39 K. Estreicher, Bibliografia polska, część 3..., op. cit., s. 330; http://www.estreicher.uj.edu.pl/staropolska/baza/wpis/?sort=nazwisko_imie&order=1&id=169528&offset=74281&index=6.

40 L. Piechnik, Dzieje Akademii..., t. II, op. cit., s. 173.

41 E. Ulčinaité, Vilniaus akademijos..., op. cit., s. 16.

42 A. Ragauskas, Vilniaus miesto..., op. cit., s. 304.

43 J. Sarcevičienė, Aronas..., op. cit., s. VII i nast.

44 S. Jedynak, Etyka w Polsce. Słownikpisarzy, Wrocław 1986, s. 130. Zaś w Encyklopedii wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564-1995, opr. L. Grzebień, Kraków 2004, s. 473, jest mowa o *De politica hominum societate* oraz o dwóch dysertacjach bez podawania ich tytułów. Natomiast autor hasła powołuje się m.in. na L. Piechnika oraz na P. Rybickiego. Zatem autor podziela poglądy przytaczanych autorów.

45 S. Pyszka, Nauczanie filozofii moralnej w uniwersytetach i gimnazjach akademickich w Polsce i na Litwie od XV do XVIII wieku w świetle podręczników wykładowych, Kraków 2011, s. 227.

miało swego rodzaju pomyłkę bibliograficzną⁴⁶. Zatem odosobniony w owym czasie pogląd Eugeniusza Jarra o twórcy „Twierdzeń jurydycznych” należy zweryfikować. Szczególnie, że w opracowaniu „Filozofia i myśli społeczna XVII wieku” Zbigniew Ogonowski wymieniał jako dzieła Aaroni Aleksandra Olizarowskiego jedynie dwie dysertacje opublikowane w Ingolstadt, a mianowicie: *Questiones politicae*⁴⁷ i *Institutiones Rhetoricae conscriptae*⁴⁸ oraz wydaną w Gdańsku pracę *De politica hominum societate*⁴⁹. Zatem uznał on, że tylko te prace napisał pierwszy profesor prawa Akademii Wileńskiej, bowiem gdyby miał informacje o innych jego publikacjach, to na pewno by je wymienił.

Karol Estreicher przy osobie Aaroni Aleksandra Olizarowskiego wskazał na pracę: „ob. Józef Butkiewicz (*Assertiones ex iurisprudentia* 1647)”⁵⁰. Może to sugerować, że w drukarni Akademii Wileńskiej powstały w jednym i tym samym roku dwie prace, dwóch różnych autorów, o tym samym tytule, który można tłumaczyć jako „Twierdzenia jurydyczne”⁵¹. Także obok Józefa Butkiewicza została wymieniona inna osoba, a mianowicie: „Konstantynowicz J. (*Decisio*)”. Co prawda nie został on wskazany pełnym imieniem, a inicjały sugerują, że Karol Estreicher miał na myśli Józefa Konstantynowicza. Pełnej identyfikacji można dokonać po znajdującym się w nawiasach łacińskim słowie, które niewątpliwie oznacza tytuł jego dzieła. Bezsprzecznie Józef Konstantynowicz napisał rozprawę *Decisio controversiae iuris canonici*⁵², którą bronił przed komisją pod przewodnictwem Aaroni Aleksandra Olizarowskiego. Trudno ustalić, czy na czele komisji doktorskiej mógł stać promotor dysertacji doktorskiej. Jednakże umieszczenie tych dwóch osób: Józefa Butkiewicza i Józefa Konstantynowicza w biogramie bibliograficznym Aaroni Aleksandra Olizarowskiego niewątpliwie wskazuje, iż byli to jego uczniowie⁵³. „Sporne decyzje w prawie kanonicznym [P.N.]”⁵⁴ to dysertacja doktorska obroniona na Wydziale

46 E. Jarra, Aleksander Olizarowski..., op. cit., s. 37, przyp. 1.

47 A. Olizarovio, *Questiones politicae*, Ingolstadii 1643.

48 A. Olizarovio, *Institutiones Rhetoricae conscriptae*, Ingolstadii 1643.

49 A. Olizarovio, *De politica Hominum Societate libri tres*, Dantisci 1651. Por. *Filozofia i myśli społeczna XVII wieku*, opr. Z. Ogonowski, cz. 1, cit., s. 260.

50 K. Estreicher, *Bibliografia polska*, część 3..., op. cit., s. 330;

51 M. Baliński, *Dawna Akademia...*, op. cit., s. 148.

52 *Decisio controversiae iuris canonici, sub felicissimis auspiciis Illustrissimi Domini D[omino] Casimiri Leonis Sapieha, M[agnique] D[ucatus] L[ithuaniæ] Procancelarii, Slonimensis, Volpensis, Luboszanensis etc Gubernatoris, Facultatis Iurium in Alma Academia Vilnensi Soc[ietatis] Iesu munificentissimi Fundatoris / a Iosepho Konstantynowicz, Artium et Philosophiæ Magistro, Sacrae Theologiæ et Iuris Utr[usque] Auditore, nec non Academicarum Disputationum Moderatore, Publice Disputationi Proposita, presidente Clarissimo et Magnifico D[omi]no Alexandro Aarone Olizarowski Iuris Utriusq[ue] Doctore, Serenissimi Principis Neoburgensis Consiliario et Canonum Ordinario Professore in Alma Acad[emia] Vilnen[sis] Soc[ietatis] I[esu], Vilnae [Vilnius], Typis Academiis Soc[ietatis] Iesu [1647].* Piszący te słowa jest autorem wstawek w nawiasach kwadratowych. Por. J. Konstantynowicz, *Decisio controversiae iuris canonici*, Vilniae 1647, s. 1.

53 Podobnie Karol Estreicher podaje dane biograficzne dotyczące uczniów przy wskazanych pracach ich mistrzów. Tak czyni chociażby przy bibliografii Simona Dilgera (Dilger Simon, Sternbachensis Bav. ob. Marquard J. (dissert. 1650), http://www.estreicher.uj.edu.pl/staropolska/baza/wpis/?sort=nazwisko_imie&order=1&id=76503&offset=0&index=3).

54 „Kontrowersje w małżeństwie” – tak tłumaczył tytuł rozprawy Mikołaj Tarkowski, Wydział Prawa..., op. cit., s. 28, a szczególnie przyp. 55. Z wielkim prawdopodobieństwem można uznać, że zaczerpnął go od Józefa Bielińskiego (J. Bieliński, Uniwersytet Wileński..., op. cit., t. III, s. 442).

Prawa Akademii Wileńskiej⁵⁵, która stała się podstawą do nadania jej autorowi doktoratu *utriusque iuris*.

Wzorem innych uniwersytetów Akademia Wileńska nadawała połączony stopień doktora „obojga praw”: cywilnego i kanonicznego, o który ubiegali się przede wszystkim przyszli profesorowie prawa, a także wysocy dostojnicy kościelni wykonujący funkcje publiczne⁵⁶. Jednakże Academia Vilnensis stanowiła wyjątek od tej reguły wśród uczelni polskich, gdyż przyznawała obok doktoratów obojga praw – również doktoraty jedynie z zakresu prawa kanonicznego⁵⁷. Przepuszczalnie nie promowano doktorów wyłącznie z prawa cywilnego. Specjaliści z tej dziedziny mogli zdobywać jedynie stopień licencjata lub doktora *utriusque iuris*⁵⁸.

Józef Konstantynowicz swój doktorat dedykował Kazimierzowi Leonowi Sapieże, podkanclerzemu Wielkiego Księstwa Litewskiego⁵⁹, protektorowi Aarona Aleksandra Olizarowskiego⁶⁰. Wobec tego gestu można wywieść opinię, że nie tylko promotor, ale również uczniowie byli związani z tym wpływowym człowiekiem.

Informacja o Józefie Butkiewiczu przekazana w nocie biograficznej przez Karola Estreichera nie jest pełna ani w stosunku do danych osobowych, ani wobec tytułu jego dysertacji. W innym miejscu „Bibliografii polskiej” znajdujemy kompletne personalia jednego z domniemanych autorów „Twierdzeń jurydycznych”⁶¹:

Assertiones ex iurisprudentia ecclesiastica de iure non scripto, iure personarum, et immunitate ecclesiastica, sub felicissimis auspiciis Illustrissimi Domini D[omino] Casimiri Leonis Sapieha, Procancellarii M[agnique] D[ucatus] L[ithuaniae], Słonim, Volpen, Luboszan etc etc Gubernatoris, / per Iosephum Butkiewicz Popuciewicz, Art et Philosophiae Magistrum, Iuris Utriusq[ue] Auditorem publica disputatione propugnatae; praesidente Nobili et Clarissimo et Magnifico D[omino] Alexandro Aarone Olizarovvski, Juris utriusq[ue], Doctore Principis Neoburgensis Consiliario Iuris Canonici Ordinario Professore, in Alma Academia Vilnensi Soc[ietatis] Iesu die [30] mense [Iunio] Anno Domini MDCXLVII [1647].

55 P. Niczyporuk, Aaron Aleksander Olizarowski..., *op. cit.*, s. 190.

56 R. Plečkaitis, Stopnie naukowe w dawnym Uniwersytecie Wileńskim, [w:] *Studia z dziejów Uniwersytetu Wileńskiego 1579-1070*, Warszawa-Kraków 1979, s. 31 i nast.; P. Niczyporuk, Promocje doktorskie obojga praw w Akademii Wileńskiej, „Miscellanea Historico-Iuridica” 2004, nr 2, s. 17 i nast. Zob. M. Dyjakowska, Prawo rzymskie w Akademii Zamojskiej w XVIII wieku, Lublin 2000, s. 193 i nast.

57 R. Plečkaitis, Stopnie naukowe..., *op. cit.*, s. 33; L. Piechnik, Dzieje Akademii..., t. II, *op. cit.*, s. 81; t. IV, Odrodzenie Akademii Wileńskiej w latach 1730-1733, s. 144; M. Dyjakowska, Prawo rzymskie..., *op. cit.*, s. 193 i nast. wraz z cytowaną literaturą.

58 R. Plečkaitis, Mokslniai laipsniai senajame Vilniaus Universitete, „Mokslas ir Gyvenimas” 1975, 1, s. 24; P. Niczyporuk, Promocje doktorskie..., *op. cit.*, s. 29 i nast. Jednakże L. Piechnik, Dzieje Akademii..., t. II, *op. cit.*, s. 186, uważał, iż w Akademii Wileńskiej promowano również doktorów z prawa cywilnego (rzymskiego).

59 ... sub felicissimis auspiciis Illustrissimi Domini D[omino] Casimiri Leonis Sapieha, M[agnique] D[ucatus] L[ithuaniae] Procancellarii, Słonimensis, Volpensis, Luboszanensis etc Gubernatoris, Facultatis Iurium in Alma Academia Vilnensi Soc[ietatis] Iesu munificentissimi Fundatoris.

60 L. Piechnik, Dzieje Akademii..., t. II, *op. cit.*, s. 169 i nast.

61 K. Estreicher, *op. cit.*, t. XIII, Warszawa 1977, s. 470, obecnie http://www.estreicher.uj.edu.pl/staropolska/baza/wpis/?sort=nazwisko_imie&order=1&id=62003&offset=0&index=2. Zob. A. B. Jocher, Obraz bibliograficzno-historyczny literatury i nauk w Polsce, od wprowadzenia do niej druku po rok 1830 włącznie, z pism Janockiego, Bentkowskiego, Ludwika Sobolewskiego, Ossolińskiego, Juszyńskiego, Jana Winc. i Jerz. Sam. Bandtków itd., t. III, Wilno 1857, s. 286, poz. 7302; R. Plečkaitis, Teisės filosofija senajame Vilniaus universitete, „Problemos” 2001, 60, s. 90.

Biograf zaprezentował rzeczywiste dane ze strony tytułowej pracy *Assertiones ex iurisprudentia ecclesiastica* Józefa Butkiewicza Popuciewicza⁶², które wskazują, iż napisał on dysertację pt. „Kościelne twierdzenia jurydyczne, z mocy prawa nie spisane, prawa osób i immunitet kościelny” [P.N.]⁶³. Dalsza analiza rozprawy prowadzi do wniosku, że jej autor, podobnie jak Józef Konstantynowicz, swoje dzieło dedykował Kazimierzowi Leonowi Sapież, podkanclerzemu Wielkiego Księstwa Litewskiego⁶⁴. Nie zachowały się materiały źródłowe świadczące o związkach twórcy dysertacji z tym dobroczyńcą Wydziału Prawa Akademii Wileńskiej. Być może, skoro promotor miał silne związki z Kazimierzem Leonem Sapieha, to również i jego uczniowie takowe posiadali. Możliwe, że to właśnie podkanclerzy Wielkiego Księstwa Litewskiego skierował swoich protegowanych pod opiekę do swego znajomego, by pisali pod jego kierunkiem doktorat obojga praw.

Swoją dysertację Józef Butkiewicz Popuciewicz bronił, podobnie jak Józef Konstantynowicz, przed komisją pod przewodnictwem promotora pracy Aarona Aleksandra Olizarowskiego. Być może na Wydziale Prawa Akademii Wileńskiej powszechną praktyką było, że zawsze na czele komisji doktorskiej stał promotor doktoratu. Na stronie tytułowej *Assertiones ex Jurisprudentia ecclesiastica* Aarona Aleksandra Olizarowskiego określono doktorem obojga praw i profesorem zwyczajnym prawa kanonicznego⁶⁵. Ponadto zawarte zostały informacje o sprawowaniu przez niego funkcji doradcy księcia Neuburga (*Principis Neuburgensis Consiliario*). Jest to jedno z pewnych zdarzeń z życia Aarona Aleksandra Olizarowskiego wymienianych w jego biografii. Już w 1642 r. został doradcą księcia Neuburga, Filipa Wilhelma, palatyna reńskiego⁶⁶. *Assertiones ex iurisprudentia ecclesiastica* ukazały się w roku 1647 za aprobatą rektora Akademii, Benedykta de Soxo i dziekana Wydziału Prawa Szymona Dilgera⁶⁷. Ta informacja została właściwie odczytana przez J. Bielińskiego⁶⁸ oraz L. Piechnika⁶⁹. Takowa aprobata była konieczna do wydrukowania doktoratu *utriusque iuris*, potwierdzając niejako jego publiczną obronę. *Assertiones ex iurisprudentia* to rozprawa doktorska z zakresu prawa kanonicznego, co mogłoby świadczyć o zainteresowaniach naukowych jej promotora. Mogło to się to również stać powodem pomyłki przy ustaleniu autorstwa dysertacji.

62 Iosephum Butkiewicz Popuciewicz, *Assertiones ex iurisprudentia ecclesiastica de iure non scripto, iure personarum, et immunitate ecclesiastica*, Vilniae 1647, s. 1.

63 Tłumaczenie autora.

64 sub felicissimis auspiciis Illustrissimi Domini D[omino] Casimiri Leonis Sapieha, Procancelarii M[agistri] D[ucatus] L[ithuaniae], Słonim, Volpen, Luboszan etc etc Gubernatoris.

65 *Juris utriusque* [ue], Doctore..., *Juris Canonici Ordinario Professore*.

66 Zob. S. Kot, Aaron Aleksander..., op. cit., s. 4.

67 Benedictus de Soxo Soc. Iesu Sacrae Theologiae Doctor et Universitatis Vilnensis procancellarius. Simon Dilger I[ur]is U[triusque] D[oc]tor institutionum civilium Profesor ordinarius et Collegii Iuridici pro tempore Decani. Por. Iosephum Butkiewicz Popuciewicz, op. cit., s. 26.

68 Aprobata: RP. Benedicti de Soxo S. J. Rectoris Acad. Viln. et Dni Simon Dilger. Zob. J. Bieliński, Uniwersytet Wileński..., op. cit., t. III, s. 280.

69 L. Piechnik, *Dzieje Akademii*..., t. II, op. cit., s. 173.

Przypuszczalnie jednym z pierwszych przypisujących rozprawę *Assertiones ex Jurisprudentia* Aaronowi Aleksandrowi Olizarowskiemu był S. Orgelbrand⁷⁰ oraz M. Baliński⁷¹, gdyż w swoich pracach nie wspominali w ogóle ani o Józefie Butkiewiczu Popuciewiczu, ani o jego dysertacji. Niektórzy, jak cytowany wyżej K. Estreicher oraz późniejsi badacze, wskazywali jako twórców „Twierdzeń jurydycznych” dwie różne osoby. Za autora *Assertiones ex iurisprudentia* uznawano zarówno Aarona Aleksandra Olizarowskiego, naukowego mistrza, profesora Akademii Wileńskiej oraz jego ucznia, który doktorat *utriusque iuris* pod jego kierunkiem pisał. Co prawda K. Estreicher wykazał bardziej szczegółowy tytuł, a mianowicie *Assertiones ex iurisprudentia ecclesiastica* przy nazwisku Józefa Butkiewicza Popuciewicza. Także L. Piechnik przypisywał nowo promowanemu w 1647 r. doktorowi *utriusque iuris* autorstwo dzieła: *De iure non scripto, iure personarum, et immunitate ecclesiastica*⁷², zaś *Assertiones ex Jurisprudentia* uważał za pracę Aarona Aleksandra Olizarowskiego⁷³.

Podana przez Karola Estreichera omyłkowo przy nazwisku Aarona Aleksandra Olizarowskiego pod numerem pierwszym *Assertiones ex Jurisprudentia* z roku 1647 oznacza niewątpliwie pracę jego ucznia, którym był Józef Butkiewicz Popuciewicz. Trudno sobie wyobrazić, że w XVII wieku w tym samym miejscu, na tej samej uczelni, uczeń i mistrz napisaliby i wydaliby rozprawę o tym samym tytule. W roku 1647 tylko Józef Butkiewicz Popuciewicz napisał dysertację pt. *Assertiones ex iurisprudentia ecclesiastica* i to pod kierunkiem Aarona Aleksandra Olizarowskiego. Na taki stan rzeczy wskazuje lektura zachowanej dysertacji traktującej o kościelnych twierdzeniach jurydycznych.

70 S. Orgelbrand, *Encyklopedia*..., op. cit., s. 878.

71 *Assertiones ex Jurisprudentia ecclesiastica Domini Olizarowski, Juris Utriusque Doct. et Profesoris iuris Canonici*. Por. M. Baliński, *Dawna Akademia*..., op. cit., s. 148, przyp. 1.

72 L. Piechnik, *Dzieje Akademii*..., t. II, op. cit., s. 172.

73 *Ibidem*.